

DYSLEXIEPROTOCOL

Burgemeester Walda School

2019-2021

Inhoudsopgave

Inleiding

1. Wat is dyslexie?
 2. Kenmerken van dyslexie
 3. Waar zijn dyslectische leerlingen aan te herkennen?
 4. Signalering en onderzoek op de Burgemeester Walda School
 5. Procedure aanmelding dyslexieonderzoek samenwerkingsverband
 6. Hulpmiddelen
 7. De dyslexieverklaring en dyslexiekaart
 8. Regelingen vrijstellingsmogelijkheden en examen
 - 8.1. Vrijstelling tijdens de schoolloopbaan
 - 8.1.1. Inleiding
 - 8.1.2. Onderbouw
 - 8.1.3. Tweede Fase
 - 8.2. Voorzieningen bij het centraal examen
 - 8.2.1. Artikel 55 Eindexamenbesluit
 - 8.2.2. Hulpmiddelen: artikel 39 Eindexamenbesluit
 9. Dyslexie en visie
-
- Bijlage 1 Vragenlijst voor de ouders
 - Bijlage 2 Checklist i.v.m. vervolgonderzoek dyslexie
 - Bijlage 3 Signaleringslijst Dyslexie Voortgezet Onderwijs
 - Bijlage 4 Overzicht mogelijke dyslexiefaciliteiten en handelingsafspraken voor in de klas

Inleiding

Op de Burgemeester Walda School zijn relatief veel leerlingen dyslectisch of vertonen kenmerken van dyslexie. In de meeste gevallen komt een leerling al met een dyslexieverklaring vanuit het primair naar het voortgezet onderwijs. In enkele gevallen is er nog geen sprake van een officiële vaststelling.

Om aan iedereen, binnen en buiten de school, duidelijk te maken op welke manier wordt aangekeken en omgegaan met dyslexie, wordt dit protocol gehandhaafd. Hierbij wordt het landelijk dyslexieprotocol voor het Voortgezet Onderwijs, als uitgangspunt genomen.

Voor dyslectische leerlingen en hun ouders is het erg belangrijk, dat ze de voorwaarden voor een adequate begeleiding op school niet hoeven te 'bevechten'. Het moet voor alle betrokkenen volstrekt helder zijn op welke manier de school met dyslexie wil en kan omgaan.

Bij het omgaan met dyslexie spelen de docenten een kardinale rol. Zij werken dagelijks met de dyslectische leerling. Het is duidelijk, dat de implicaties van deze handicap zich bij het ene vakgebied veel meer laten gelden dan bij het andere. Echter, alle docenten zullen rekening moeten houden met de specifieke hulpvraag van dyslectische leerlingen. Hierbij gaat het nadrukkelijk niet om het verlenen van een gunst, maar om het tegemoet komen aan een recht.

In dit protocol wordt ingegaan op de vraag wat er onder dyslexie moet worden verstaan, op welke wijze er tot signalering en onderkenning wordt gekomen en vervolgens hoe binnen de BWS er wordt omgegaan met deze problematiek.

April 2019

Jolanda Beverwijk
Zorgcoördinator BWS

Bernard Kamsma
Directeur BWS

1. Wat is dyslexie?

Een centrale vraag bij onderzoek en begeleiding van leerlingen met een lees- en/of spellingachterstand is wanneer er gesproken kan en mag worden van dyslexie. Zowel de ernst van de problemen als de intensiteit en duur van de begeleiding, die geboden zal moeten worden, zijn hierbij aan de orde.

De definitie van dyslexie:

Dyslexie is een leerstoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau. De verstoring kan betrekking hebben op het identificeren van letters en woorden (technisch lezen) en/of het omzetten van klanken naar letters (spellen). Er kan gesproken worden van een leerstoornis als de leesvaardigheid beneden het niveau ligt wat verwacht kan worden bij de leeftijd en intelligentie van het kind, waarbij het significante beperkingen oplevert in onder andere het functioneren op school, zoals een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees/spellingproces ondanks intensieve training (Rigter, 2013).

Aanvullende opmerkingen:

- a. De definitie staat in het teken van classificatie, ofwel onderkenning van de stoornis. Daarmee wordt nog niets gezegd over mogelijke oorzaken.
- b. De definitie heeft uitsluitend betrekking op de stoornis zoals die zich manifesteert op vaardigheids- en procesniveau. Objectief waarneembaar gedrag in lezen en spelling staat centraal.
- c. Voor een stoornis in overwegend de spelling wordt geen aparte term gebruikt.
- d. De definitie beperkt zich expliciet tot het technisch lezen en spellen op woordniveau. Er wordt nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen technisch en begrijpend lezen. Problemen met het begrijpen van (schriftelijke) taal kunnen zich onafhankelijk van dyslexie voordoen. Problemen op beide fronten kunnen elkaar wel versterken.
- e. De nadruk wordt gelegd op de automatisering van de woordidentificatie en schriftbeeldvorming. Het hier bedoelde automatisch proces kenmerkt zich door een grote snelheid en nauwkeurigheid, onbewuste uitvoering, minimale beslaglegging op de aandacht, moeilijk beïnvloedbaar zijn (bv. door spanning). Dit centraal stellen van het automatiseringsproces in de definitie impliceert, dat er geen sprake kan zijn van een specifiek foutenprofiel.
- f. Zoals voor alle cognitieve vaardigheden, dient ook voor de ontwikkeling van de leesvaardigheid aan een aantal voorwaarden te worden voldaan:
 - voldoende biologische rijping, mentale ontwikkeling en zintuiglijke mogelijkheden
 - voldoende aanbod en instructie op het gebied van gesproken en geschreven taal
- g. De definitie richt zich op het problematisch verlopende automatiseringsproces. Is er uiteindelijk een redelijk niveau van lees- en spellingvaardigheid bereikt, dan is de moeizame ontwikkeling vaak nog herkenbaar bij taken, die nieuwe en complexe eisen stellen, zoals het lezen van nonsense-woorden. De lees-/spellingvaardigheid is geautomatiseerd wanneer de uitvoering ervan:
 - (nagenoeg) zonder bewuste controle verloopt
 - slechts weinig verwerkingscapaciteit (aandacht) vraagt
 - niet significant beïnvloed wordt door bemoeilijking van de taak (interferentie)
 - kan steunen op kennis in het lange termijn geheugen, die snel en foutloos kan worden opgeroepen.
- h. Dyslexie is een hardnekkig intrinsiek individu gebonden verschijnsel dat niet overgaat.

Mensen met dyslexie bereiken het stadium van automatisatie niet. De uitvoering verloopt bij hen moeizaam en traag. Wanneer de taak moeilijker wordt, bijv. door tijdsdruk of toename van de complexiteit, leidt dit tot problemen. In plaats van de directe beschikking over kennis uit het lange termijn geheugen, is een omzetting nodig, die tijd kost en fouten uitlokt.

2. Kenmerken van dyslexie

De volgende kernmerken zijn uit de definitie af te leiden:

a. ernstige lees- en spellingachterstand:

de prestatie ligt ruim onder de norm, zowel in de klassensituatie als bij geobjectiveerd lees- en spellingonderzoek.

b. hardnekkigheid of didactische resistentie:

de in het onderwijs gebruikelijke didactische maatregelen en remediëringsinspanningen hebben zeer gering resultaat.

c. zeer trage en/of onnauwkeurige en snel verstoorde woordidentificatie:

bij geobjectiveerd diagnostisch onderzoek op het gebied van de ontwikkeling van de automatisering van woordherkenning en schriftbeeldvorming ligt de score ver onder de norm.

Bij het vaststellen van dyslexie dienen deze drie kenmerken aanwezig te zijn.

Het moge duidelijk zijn, dat de mate van dyslexie erg verschillend kan zijn. De grens tussen taalzwakte en dyslexie is nog niet zo gemakkelijk te trekken. Een nauwkeurige diagnosestelling is dan ook beslist noodzakelijk! Als officiële diagnosestelling formuleert een psycholoog of orthopedagoog, met een bevoegdheid voor het uitvoeren van psychodiagnostisch onderzoek, een rapport, waaruit de aard en de omvang van de dyslexie blijkt.

3. Waar zijn dyslectische leerlingen aan te herkennen?

- **Taalontwikkelingsproblemen:** laat met praten begonnen, moeite met de uitspraak, problemen met het ontwikkelen van de woordenschat, begrippen als links/rechts verwarren, problemen met het leren van liedjes en het onthouden van namen, moeite met het benoemen van de kleuren, moeite met rijmen, vaker last van woordvindingsproblemen.
- **Problemen met leren lezen:** langzaam/spellend lezen en/of andere woorden lezen dan er staan (radend lezen), moeite met het onthouden van de klank van de letters, letters omdraaien (b/d - ei/ie), vaak kleine 'makkelijke' woorden en de woordjes 'de/het/een' fout lezen en/of overslaan, bij lange woorden haperend en/of herhalend in stukjes lezen, een bepaald woord op een bladzijde willekeurig goed en fout lezen.
- **Problemen met de spelling:** soms een slecht handschrift (zwakke fijne motoriek), moeite met overschrijven, veel verbeteringen aanbrengen, veel spellingfouten als letters/lettercombinaties omdraaien/vergeten en toevoegen, willekeurig gebruik van ei/ij ('mein') of f/v ('flek'), vaak woorden schrijven zoals je ze zegt ('wirberigt' i.p.v. 'weerbericht'), bij toetsen meestal betere resultaten dan bij het dagelijks schoolwerk, zelf weinig fouten zien.
- **Problemen met rekenen:** vooral moeite met het automatiseren van de tafels (met name het snel achter elkaar beantwoorden van verschillende keersommen), soms getallen omdraaien, rekenfouten in verhaalsommen, moeite met klokkijken en soms een slecht ontwikkeld tijdsbegrip.
- **Problemen voortgezet onderwijs:** vooral veel problemen met de spelling van de vreemde talen, nog steeds moeite met het schrijven van werkwoordsvormen, inprentwoorden en goed lopende zinnen. Problemen met het stilleestempo (te laag, waardoor het te veel tijd kost om de stof/ het proefwerk te lezen en te begrijpen) problemen met woordjes leren in de MVT

Mogelijke gevolgen van dyslexie: faalangst, concentratieproblemen, negatief zelfbeeld, stress bij leesbeurten en dictees, soms gedragsproblemen, motivatieproblemen, onderpresteren en afstromen.

4. Signalering en onderzoek op de Burgemeester Walda School

Voor een goede begeleiding van dyslectische leerlingen is het van belang dat dyslexie in een zo vroeg mogelijk stadium dient te worden gesignaleerd. De verantwoordelijkheid voor de procedure alsmede de uitvoering ligt bij de zorgcoördinator in samenwerking met de onderwijsassistent.

Begin van het schooljaar:

- a) De zorgcoördinator/dyslexiecoach inventariseert bij de intake en bij het bestuderen van de leerling dossiers van de eerste klassen bij welke leerlingen er sprake zou kunnen zijn van dyslexie en van welke leerlingen dit al is vastgesteld.
- b) Leerlingen die al een dyslexieverklaring hebben:
 - Begeleiding/RT door onderwijsassistent wordt z.s.m. opgestart.
 - Krijgen een dyslexiekaart (faciliteiten en begeleiding in de klas staan hierop beschreven).

Signalering:

1. Wanneer docenten lees- en spellingsproblemen signaleren wordt dit met de zorg coördinator en/of tijdens de leerlingbespreking besproken.
2. Bij het achterblijven van resultaten.

Om docenten te ondersteunen bij het kunnen signaleren van dyslexie bij ouderejaars leerlingen is een signaleringslijst voor het VO opgenomen (sub bijlage 4).

De procedure van onderzoek bij vermoedens dyslexie:

- Screeningsinstrumenten worden afgenomen
 - Brus en Klepel
 - Het wonderlijke weer en de tekenboot
- Afname van het woorddictee van Spel-direct (auditief en visueel)
- Nieuwe afname van Brus en Klepel (andere versie)
- Afname stilleestoets "Tekendeet"

De zorgcoördinator verzamelt deze gegevens en bespreekt dit met de dyslexiespecialist van het samenwerkingsverband. Samen wordt gekeken of de desbetreffende leerling in aanmerking komt voor vervolgonderzoek o.l.v. de dyslexiespecialist om te bepalen of het gaat om dyslexie.

5. Procedure aanmelding dyslexieonderzoek samenwerkingsverband

Voor leerlingen bij wie dyslexie wordt vermoed, kan bij Samenwerkingsverband Fryslân-Noard een dyslexieonderzoek worden aangevraagd. Bij de aanvraag moeten alle gegevens die het vermoeden van dyslexie onderbouwen worden meegestuurd. Welke gegevens dit precies zijn, is afhankelijk van de situatie van de betreffende leerling. Hieronder vindt u een uitleg over gegevens die nodig zijn. Deze gegevens vormen de basis van de onderkende diagnose van het dyslexieonderzoek en worden in het verslag van het onderzoek opgenomen.

Leerlingen die voor een dyslexieonderzoek in aanmerking komen, worden bij het samenwerkingsverband Fryslân-Noard aangemeld door toezending van:

- **Aanmeldingsformulier expertisecentrum**
- **Formulier Aanmelding Dyslexieonderzoek**
- **Checklist dossier Dyslexieonderzoek**
- **Informatieformulier mentor/docenten dyslexieonderzoek VO**

Als het dossier compleet is, wordt het dyslexieonderzoek zo snel mogelijk ingepland.

De planning van de dyslexieonderzoeken wordt via de mail aan de zorgcoördinator van de school doorgegeven. De school zorgt voor de uitnodiging van de leerling en voor een geschikte ruimte voor

het afnemen van het dyslexieonderzoek. Een dyslexieonderzoek duurt minimaal een uur en maximaal twee en een half uur.

De ouders van de leerling krijgen binnen 4 werkweken na het onderzoek het originele onderzoeksverslag thuisgestuurd. Als dyslexie wordt vastgesteld dan wordt de dyslexieverklaring direct met het verslag meegestuurd. De school krijgt tegelijkertijd een kopie van het verslag en de eventuele dyslexieverklaring toegezonden. Voor de leerlingen bij wie dyslexie wordt vastgesteld, wordt in het verslag ook een indicerende diagnose opgenomen. Hierin zijn tips en adviezen opgenomen voor het treffen van maatregelen of voorzieningen voor de begeleiding van dyslectische leerlingen. Het is aan de school om samen met de leerling afspraken te maken over de inzet van hulpmiddelen of gebruik van voorzieningen die de leerling nodig heeft om het onderwijs op zijn of haar niveau goed te kunnen volgen. Omdat de begeleidingsbehoefte van een dyslectische leerling gedurende zijn of haar schoolloopbaan zal veranderen, is het van belang de afspraken regelmatig samen met de leerling te evalueren en zo nodig aan te passen.

De handelingsadviezen zijn ook goed bruikbaar voor leerlingen die wel lees- en/of spellingproblemen hebben maar bij wie (nog) geen dyslexie is vastgesteld. Een uitgebreid overzicht van alle handelingsadviezen is toegevoegd aan de procedure als bijlage.

Verder is het van belang dat ook andere relevante informatie doorgegeven wordt. Denk hierbij aan andere leer- of ontwikkelingsproblemen (ADHD, ADD, PPD-NOS, ernstige spraak- en taalproblemen, dyscalculie) of bijzonderheden in de thuissituatie die van invloed kunnen zijn bij het onderzoek en/of de diagnose dyslexie. Als er sprake is van eerder (psychologisch) onderzoek dan wordt een kopie hiervan ook op prijs gesteld.

6. Hulpmiddelen

Lex app

De Burgemeester Walda school biedt leerlingen met dyslexie de mogelijkheid om gebruik te maken van de Lex app. De lex app is een voorleesapp van de Stichting Dedicon, die ingesproken schoolboeken van Dedicon Educatief kan voorlezen. Leerlingen kunnen gebruik maken van de voorleesfunctie van de Lex app tijdens het maken van huiswerk en het leren voor toetsen.

iPad onderwijs

Met de invoering van het iPad onderwijs is de iPad een instrument welke voor leerlingen met dyslexie veel ondersteuning biedt. Met name de voorleesfunctie van de iPad kan helpend zijn, maar ook het maken van opdrachten op de iPad kan ondersteuning bieden voor dyslectische leerlingen.

7. De dyslexieverklaring en dyslexiekaart

Wanneer de indicatie “dyslexie” is afgegeven door de daartoe bevoegde specialist, wordt de opgestelde dyslexieverklaring opgenomen in het leerlingdossier. Deze verklaring is onbeperkt geldig en geeft de leerling recht op een aantal faciliteiten tijdens de schoolgang en het examen. Voor mogelijke faciliteiten en handelingsafspraken wordt verwezen naar sub bijlage 5.

Format Dyslexieverklaring

Ondergetekende verklaart dat uit psychodiagnostisch-didactisch onderzoek is gebleken dat bij:

naam: X

geboren: datum

wonende: plaats

dyslexie is vastgesteld volgens de criteria voor onderkenning en verklaring van de Stichting Dyslexie Nederland* en dat er, als gevolg van de dyslexie, sprake is van ernstige belemmeringen in de onderwijs-maatschappelijke participatie op de volgende terreinen:

- werkt tempo;
- accuratesse van lees- en spellingvaardigheid;
- leesbaarheid van geschreven werk.

Op basis hiervan komt X in aanmerking voor de volgende compensaties en dispensaties in het onderwijs (inclusief materiële voorzieningen):

- gebruik van Daisy-cd's en tekst-naar-spraaksoftware voor studieboeken, proefwerken en schoolonderzoeken;
- extra tijd bij overhoringen en repetities waarbij veel gelezen en geschreven moet worden;
- gebruik van een tekstverwerker met spellingcorrectie;
- extra tijd voor werkstukken;
- opgaven voor overhoringen en repetities in duidelijke letter en grootte (13- of 14-punts);
- waar mogelijk en gewenst naast schriftelijke overhoringen en proefwerken ook mondelinge;
- bij beoordeling van werk spelling niet laten meewegen, maar indien nodig apart beoordelen;
- gebruik van regelkaarten en spellinglijsten op alle momenten tijdens de studie;
- verlenging van tijd bij eindexamen.

datum:

drs.

geregistreerd orthopedagoog (NVO)/GZ-psycholoog

* Bij de classificatie van dyslexie is uitgegaan van de definitie, de kenmerken en mogelijke verklaringen zoals beschreven door de commissie van de Gezondheidsraad (1995) en de Stichting Dyslexie Nederland (2003).

Voorbeeld Dyslexie-kaart

Dyslexiekaart

Naam:

niveau:

Voor de docent:

- ☒ 20% extra toetstijd en/of minder opdrachten
- ☒ toetsen aanbieden in lettertype 12 of groter (Arial)
- ☒ kopieën van dictaten, oefeningen en bordschema's
- ☒ waar nodig teksten of vragen mondeling aanbieden
- ☒ toetsen nooit alleen dicteren, maar altijd ook schriftelijk aanbieden
- ☒ herhaalde fouten bij schriftelijk werk slechts één maal rekenen
- ☒ mogelijk aangepaste beoordeling voor talen
- ☒ waar mogelijk gebruik van computer
- ☒ geen onvoorbereide voorleesbeurten

Voor de leerling:

- ☒ zorg voor een actieve leerhouding
- ☒ plan je werk zorgvuldig
- ☒ wees zorgvuldig met en in je spullen
- ☒ maak bij schrijfoopdrachten gebruik van de computer (spellingcontrole!)
- ☒ maak gebruik van Quizlet
- ☒ maak gebruik van de leeskaart
- ☒ pas het stappenplan lezen toe:
 - lees de tekst door
 - markeer belangrijke informatie of schrijf het op
 - zoek moeilijke woorden op
 - lees de tekst nogmaals door

8. Regelingen vrijstellingsmogelijkheden en examen

Voor leerlingen met een beperking, zoals dyslexie en dyscalculie, bestaat in het voortgezet onderwijs een aantal mogelijkheden en voorschriften voor gebruik van hulpmiddelen en vrijstellingen. Om begripsverwarring tegen te gaan wordt hieronder apart ingegaan op de vrijstellingsmogelijkheden tijdens de schoolloopbaan en de hulpmiddelen en/of voorzieningen die ingezet mogen worden bij het centraal examen.

8.1. Vrijstelling tijdens de schoolloopbaan

8.1.1. Inleiding

De wet- en regelgeving van de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO) kent voorschriften voor álle schoolsoorten en daarenboven regelingen voor specifieke schoolsoorten. Voor die laatste zijn de cognitieve niveaus bij de onderscheiden schoolsoorten doorslaggevend. De regelingen voor vmbo, havo en vwo verschillen dus: voor de 'hogere' schoolsoorten zijn de eisen successievelijk zwaarder dan voor de 'lagere'. Er is daarmee geen sprake van rechtsongelijkheid: schoolsoorten onderscheiden zich door de verschillende cognitieve eisen die worden gesteld. Er worden dus verschillende eisen gesteld aan leerlingen, gerelateerd aan de onderscheiden functies van de schoolsoorten. De functie van havo en vwo is de voorbereiding op hoger onderwijs. Dat aan leerlingen die zich voorbereiden op hoger onderwijs andere, 'hogere', cognitieve eisen worden gesteld dan aan andere leerlingen, is begrijpelijk.

8.1.2. Onderbouw

Algemeen

Scholen worden geacht het onderwijs in te richten op basis van kerndoelen, vastgesteld in artikel 11b. Het bevoegd gezag werkt de kerndoelen uit voor de verschillende schoolsoorten en groepen leerlingen, onverminderd de doorstromingsbevordering met behoud van keuzevrijheid van leerlingen (Artikel 11a). In de eerste twee leerjaren worden gezamenlijk ten minste 1425 uren onderwijs verzorgd op basis van de kerndoelen.

Op grond van artikel 11d kan het bevoegd gezag in overleg met ouders een leerling ontheffing verlenen voor onderdelen van het onderwijsprogramma, waaronder de kerndoelen vastgesteld in artikel 11b. Het bevoegd gezag van de school bepaald welk onderwijs in de plaats komt voor de onderdelen waarvoor ontheffing is verleend.

De wijziging in de regelgeving zorgt ervoor dat scholen minder vaak een beroep hoeven doen op de vrijstellingsregeling. Voor de leerlingen in kwestie geldt namelijk geen minimale urenverplichting per vak. Daardoor kan een school zelf leerlingen vrijstellingen verlenen voor een of meer (delen van) vakken. De school bepaalt zelf volgens welke procedure dit gebeurt, maar blijft verplicht ook deze leerlingen per schooljaar ten minste 189 dagen onderwijs te laten volgen. Waarbij in de eerste twee leerjaren tenminste 1425 lesuren aan de kerndoelen wordt besteed.

Vreemde talen

Voor de basisvorming in het vmbo is het wettelijk niet verplicht om naast Engels ook Frans én Duits te volgen. Veel scholen voor vmbo-tl bepalen wel zelf dat beide talen gevolgd worden. Ze kunnen dus ook zelf bepalen of bij één van beide vrijstelling wordt gegeven, want wettelijk is het niet verplicht.

Voor de onderbouw havo/vwo is een specifieke bepaling opgenomen in het Inrichtingsbesluit WVO (artikel 21). Hierin is bepaald dat in de eerste drie leerjaren van havo en vwo zowel Engels, Frans als Duits worden gevolgd. Die bepaling kent géén vrijstellingsmogelijkheid. De meer specifieke bepaling

voor de onderbouw vwo/havo heeft, overeenkomstig een algemene regel bij wet- en regelgeving, voorrang boven de algemene bepaling voor de basisvorming. De inhoudelijke achtergrond hiervan is, dat de basisvormingsbepalingen gelden voor álle schoolsoorten. Zij geven het minimum aan dat álle leerlingen in principe moeten volgen. Maar leerlingen van vwo/havo moeten méér doen dan het minimum dat voor alle leerlingen geldt: laat staan dat zij van een deel van dat minimum zouden kunnen worden vrijgesteld.

8.1.3. Bovenbouw

vmbo

Het bevoegd gezag kan toestaan dat een ontheffing, verleend in de onderbouw wat betreft het volgen van een tweede moderne vreemde taal, tevens geldt als ontheffing voor die taal voor de periode waarin de leerling onderwijs in de kaderberoepsgerichte, theoretische of gemengde leerweg volgt, mits het vak vervangen wordt door ofwel de Arabische taal, Turkse taal, Spaanse taal, maatschappijkunde, geschiedenis en staatsinrichting of aardrijkskunde. Deze toestemming kan slechts worden verleend ten behoeve van leerlingen die:

- a) op grond van artikel 22, tweede lid, beschikken over een ontheffing en deze ontheffing wordt voortgezet.
- b) in de periode van de eerste twee leerjaren onderwijs in de Arabische, Turkse of Spaanse taal volgden.
- c) onderwijs gaan volgen in de basisberoepsgerichte leerweg en die in het schooljaar voorafgaand leerwegondersteunend onderwijs volgen.

Met ingang van het derde leerjaar is het voorbereidend beroepsonderwijs ingericht aan de hand van profielen. Een profiel is een in schooltijd verzorgd samenhangend onderwijsprogramma. Een profiel betreft zowel een algemene maatschappelijke voorbereiding en persoonlijke vorming, als een voorbereiding op naar inhoud verwante opleidingen in het aansluitend beroepsonderwijs. Elk profiel bestaat uit een gemeenschappelijk deel dat voor alle profielen gelijk is, een profieldeel kenmerkend voor dat profiel en een vrij deel, dat bestaat uit door de leerling te kiezen vakken. De school verzorgt één of meer van onderstaande profielen:

- a) bouwen, wonen en interieur.
- b) produceren, installeren en energie.
- c) mobiliteit en transport.
- d) media, vormgeving en ICT.
- e) maritiem en techniek.
- f) zorg en welzijn.
- g) economie en ondernemen.
- h) horeca, bakkerij en recreatie.
- i) groen
- j) dienstverlening en producten.

Het gemeenschappelijk deel van elk profiel in de beroepsgerichte leerwegen omvat Nederlandse taal, Engelse taal, maatschappijleer, lichamelijke opvoeding en ten minste één van de vakken behorende tot de beeldende vorming, muziek, dans of drama.

Het bevoegd gezag van de school bepaald welke profielen worden aangeboden en welke keuzemogelijkheden er zijn binnen deze profielen.

Doorstroming van 4 vmbo-tl/3 havo naar bovenbouw havo/vwo

Het onderwijs aan scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en aan scholen voor hoger algemeen voortgezet onderwijs omvat met ingang van het vierde leerjaar een periode van voorbereidend hoger onderwijs. De periode van voorbereidend hoger onderwijs is ingericht volgens de volgende profielen:

- a) het profiel natuur en techniek.
- b) het profiel natuur en gezondheid
- c) het profiel economie en maatschappij
- d) het profiel cultuur en maatschappij

Leerlingen die in het vmbo-tl niet in staat waren een tweede moderne vreemde taal te volgen, kunnen in overleg met het bevoegd gezag en ouders mogelijk vrijstelling krijgen. De leerling heeft dan iets 'gemist' dat voor de doorstroming naar havo eigenlijk nodig is, maar waarvoor het onredelijk is om alsnog te eisen dat aan die voorwaarde wordt voldaan. Afspraken hieromtrent worden vastgelegd in het leerlingdossier.

Bronnen:

- *Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO):*

- Artikel 5
- Artikel 6g
- Artikel 6g1
- Artikel 10b
- Artikel 11b
- Artikel 11c
- Artikel 11d
- Artikel 12
- Artikel 14
- Artikel

- *Inrichtingsbesluit WVO:*

- Artikel 21
- Artikel 22
- Artikel 26e

8.2 Voorzieningen bij het centraal examen

8.2.1. Artikel 55 Eindexamenbesluit

Het eindexamen wordt afgenomen door de school en de school zorgt ervoor dat de kandidaat daartoe in staat is, met behulp van schrijfgerei, papier, een tafeltje, voldoende verlichting enzovoort. '.

Artikel 55 van het Eindexamenbesluit geeft de directeur de volgende bevoegdheid: "...toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd".

De examencondities zijn dus een zaak van de school.

Uit inspectierapportages is gebleken dat een verlenging van de duur van de examentijd met dertig minuten in het algemeen afdoende is. In dat geval volstaat de diagnose uit de deskundigenverklaring. Indien andere faciliteiten dan verlenging van de examentijd noodzakelijk zijn, dient de deskundigenverklaring tevens aan te geven waaruit deze zouden kunnen bestaan dan wel (in geval van een eindexamen) dient de aanpassing aan te sluiten bij begeleidingsadviezen die in een eerdere deskundigenverklaring zijn gegeven ten behoeve van de schoolloopbaan van betrokkene. Hierbij kan gedacht worden aan het vergroten van examenteksten en het gebruik maken van geluidsbanden en computer.

Indien een leerling gedurende de schoolloopbaan op grond van een dergelijke verklaring begeleiding en faciliteiten heeft ontvangen, is het niet nodig dat er ten behoeve van het examen een nieuwe verklaring wordt afgegeven. Het ligt in elk geval wel in de rede dat eerder tijdens de schoolloopbaan

de diagnose is gesteld en dat de school passende maatregelen heeft genomen om de betrokken leerlingen tijdens hun schoolloopbaan ook daadwerkelijk te begeleiden aan de hand van de adviezen uit een aanwezige deskundigenverklaring. Deze leerlingen hebben dan tijdens hun schoolloopbaan ook al bij proefwerken en dergelijke kunnen profiteren van een aanpassing zoals zij die ook voor het examen kunnen aanvragen. De melding van de aanpassing dient zo spoedig mogelijk aan de inspectie te worden gedaan.

8.2.2. Hulpmiddelen: artikel 39 Eindexamenbesluit

Hulpmiddelen echter zijn een zaak van de overheid, conform artikel 39, eerste lid, onderdeel h, van het Eindexamenbesluit. Daarin wordt als taak van de CEVO genoemd: “het geven van regels met betrekking tot de hulpmiddelen die gebruikt mogen worden bij het maken van de opgaven van de centrale examens”. De CEVO kan op basis van artikel 39 Eindexamenbesluit algemene voorschriften geven over kenmerken van hulpmiddelen, zoals:

- op een grafische rekenmachine mag computeralgebra zitten, of
- een gewone rekenmachine mag niet alfanumeriek zijn.

Deze voorschriften zijn inhoudelijk van aard en gelden voor alle leerlingen die een bepaald examen maken. Ze zijn voor de directeur een gegeven bij het nemen van maatregelen betreffende de wijze waarop het examen zal worden afgenomen (zie hierboven artikel 55).

(Bron: Ministerie van OCW, H. Scholte (VO/S&O)/J. Bron (VO/OK), september 2004.)

9. Dyslexie en visie

Het is evident, dat ook dyslectische leerlingen het fundamentele recht hebben om onderwijs te volgen dat past bij hun cognitieve mogelijkheden. Hieruit vloeit voort, dat een leerling met dyslexie niet in een lagere niveaustroom wordt geplaatst alleen vanwege de aanwezigheid van deze handicap. Binnen de school is de visie op leerlingenzorg geformuleerd. Een belangrijk aspect hierbij is de stellingname, dat de zorg voor de individuele leerling primair in de klas gestalte moet krijgen. Van gediagnosticeerde dyslectische leerlingen kan bovendien gezegd worden, dat het rendement van alleen remedial teaching veelal niet voldoende is. Een bredere aanpak is daarom vereist. Dit betekent dat alle docenten binnen hun lessituatie in moeten spelen op de problematiek van de leerling.

Binnen het samenwerkingsverband is besproken dat het voor alle betrokken scholen een goede zaak is, dat er binnen elke eenheid van de organisatie een dyslexiecoach komt. De dyslexiecoach is contactpersoon voor docenten en leerlingen voor alle zaken m.b.t. dyslexie. Hierbij moet gedacht worden aan de volgende taken:

- het samen met de leerling doornemen van de zogenaamde scan om te bepalen wat er al rondom zijn/haar dyslexie voor ondersteuning wordt geboden;
- het er op toezien dat er een begeleidingsplan komt per leerling;
- coach en steun zijn voor leerling, collega-docenten en ook ouders;
- vertrouwenspersoon zijn voor de leerling;
- lotgenotencontact organiseren (geschikt geacht wordt voor leerlingen op H/V)

Wat zijn de functie-eisen van de dyslexiecoach:

- is op de hoogte van de ontwikkelingen m.b.t. dyslexie
- heeft inlevingsvermogen
- kan per leerling een begeleidingsplan opstellen, mede uitvoeren en evalueren
- is communicatief vaardig

Deze persoon hoeft niet alleen op te treden als coach, maar kan ook tevens behandelaar/remedial teacher zijn. Hij/zij moet in ieder geval een aanvullende scholing geboden worden.

Wat betreft de taakomvang moet men rekening houden met ongeveer 15-20 minuten per leerling per week ofwel 10 uur per jaar, waarbij moet worden opgemerkt dat de coaching van leerlingen in het eerste jaar meer tijd per leerling kost dan in de vervolgjaren.

De uren van de dyslexiecoach komen boven op de tijd die besteed wordt aan het traject om te komen tot de indicatie dyslexie.

Begeleiding van dyslexie zal zich met name richten op twee speerpunten:

- a. de begeleiding en coaching van docenten, die met de dyslectische leerling werken
- b. de intensieve begeleiding/RT van dyslectische leerlingen die het basale niveau van functionele geletterdheid nog niet halen.

Tenslotte neemt de inzet van software en hardware bij de begeleiding van dyslexie een steeds grotere plaats in. Met de invoering van iPad onderwijs is de iPad een instrument welke voor leerlingen met dyslexie veel ondersteuning biedt.

Overzicht mogelijke dyslexiefaciliteiten en handelingsafspraken voor in de klas

Op basis van een afgegeven dyslexieverklaring kan de betreffende leerling aanspraak maken op bepaalde faciliteiten. Hierbij moet worden opgemerkt, dat er niet sprake is van het verlenen van een gunst, maar aan het tegemoet komen aan een recht.

Van de dyslectische leerling wordt een attitude verwacht, die gekenmerkt wordt door motivatie, inzet en respect voor de geboden faciliteiten.

Het hier genoemde geldt voor leerlingen met een dyslexieverklaring:

- de docent is ervan op de hoogte welke leerlingen dyslectisch zijn
- de docent weet en maakt duidelijk dat de verleende faciliteiten noodzaak zijn
- de docent legt de nadruk op die dingen waar de (dyslectische) leerling goed in is
- de docent staat het gebruik van ondersteunende materialen in de les toe
- de docent controleert met regelmaat de agenda en het gemaakte werk met het oog op leesbaarheid en bruikbaarheid
- de docent geeft concrete aanwijzingen m.b.t. het maken van huiswerk
- de docent overhoort met regelmaat mondeling en/of bespreekt een gemaakte toets na
- de docent geeft extra tijd voor het maken van een toets en/of schrapt enkele vragen/opdrachten
- toetsen worden niet gedictreed maar schriftelijk aangeleverd in een overzichtelijke lay-out, met een lettergrootte van tenminste 13-punts, dan wel vergroting van A-4 naar A-3 formaat
- bij beoordeling van schriftelijk werk wordt een herhaalde fout slechts één maal gerekend
- bij andere vakken dan Nederlands en moderne vreemde talen worden spellingfouten niet meegerekend: een leerling wordt beoordeeld op zijn vakinhoudelijke kennis
- binnen de vakgroepen moderne vreemde talen worden afspraken gemaakt m.b.t. de normering bij dyslectische leerlingen
- er worden niet twee taalproefwerken op één dag gepland
- bij de moderne vreemde talen is er bij slecht gemaakt werk een herkansingsmogelijkheid
- aan een dyslectische leerling wordt geen onvoorbereide leesbeurt gegeven

Bijlage 1
Checklist dossier Dyslexieonderzoek

naam leerling:

school:

klas:

		aanwezig?
	Aanmeldingsformulier Dyslexieonderzoek	
	Formulier gegevens mentor/docent tbv dyslexieonderzoek	
	kopie aanmeldingsformulier Voortgezet Onderwijs	
	kopie Eindtoets Basisonderwijs (Cito) of Drempeltoets	
	kopie uitdraai leerlingvolgsysteem basisschool	
	kopie(ën) handelingsplannen of verslag geboden hulp basisschool	
	handelingsplan(nen) of verslag geboden hulp voortgezet onderwijs	
	oudervragenlijst	
	originele leerlingmateriaal van het zinnendictee ' Wonderlijke weer '	
	originele leerlingmateriaal van het woorddictee van Spel-direct (auditief en visueel)	
	originele leerlingmateriaal van de stilleestoets Tekenbeet incl. de schrijfp opdracht	
Voor leerlingen van klas 2 en hoger		
	cijferlijst(en)	
	info schoolloopbaan	
Voor leerlingen van klas 3 en hoger		
	het originele leerlingmateriaal van het zinnendictee 'De Nieuwe Kerk'	
	door de leerling zelfgeschreven teksten	
optioneel		
	(kopieën van) verslagen van eerder (psychologisch) onderzoek	
	(kopieën van) verslagen logopedische begeleiding	
	(kopieën van) verslagen (huiswerk)begeleiding buiten school	
	leerlingmateriaal van het werkwoorddictee van Spel-direct (auditief en visueel)	
	uitslag begripdend lezen toets Diatekst (ETB) , inclusief score en typering lezer	
overige gegevens		

Bijlage 2

Aanmeldingsformulier Dyslexieonderzoek

Naam leerling:	m / v
Adres:	geb. datum:
Postcode:	leeftijd:
Woonplaats:	
school :	klas:
niveau: pro / vmbo b – k – t / havo / vwo	Lwoo: ja / nee Indien ja: kopie verslag meesturen
ingevuld door:	datum:

Aanleiding aanvraag dyslexieonderzoek

Toetsgegevens

stilleestoets Tekenbeet			
Datum afname:			
wpm:	C-schaal:	niveau:	interpretatie:

zinnendictee Het wonderlijke weer (herziene versie 2005)			
Datum afname:			
afname: CD / mondeling	versie: pro-lwoo /vmbo / havo-vwo	aantal zinnen: 6 / 8 /10	
fouten:	C-schaal:	niveau:	interpretatie:

Spel-direct			
datum afname :		versie : begintest / eindtest	
woorddictee (auditief + visueel)	aantal fouten:	niveau: vbo/mavo+mavo mavo/havo+havo havo/vwo+vwo	Interpretatie: gemiddeld / licht tot matig / ernstig afwijkend
werkwoord dictee (auditief + visueel)	aantal fouten:	niveau: vbo/mavo+mavo mavo/havo+havo havo/vwo+vwo	Interpretatie: gemiddeld / licht tot matig / ernstig afwijkend

zinnendictee De Nieuwe Kerk			
datum afname:		versie: vbo-mavo / havo-vwo	
aantal fouten:	C-schaal:	interpretatie	

Dia-tekst (elektronische tekstbegriptoets)	
datum afname:	
Soort lezer: normaal / schoolse lezer / compenserende lezer / probleemlezer:	
Niveau : A / B / C / D / E	BLN :

Extra hulp basisschool		Extra hulp brugklas	
leze	ja / nee	lezen:	ja / nee
spelling:	ja / nee	spelling:	ja / nee

Bijzonderheden:

Logopedie: ja/nee	
van	tot
verslag aanwezig: ja/nee	
reden:	

(psychologisch) onderzoek: ja/nee	
datum afname:	verslag aanwezig: ja/nee

reden:

is er sprake van een (andere) leer- of ontwikkelingsstoornis: ja/nee

zo ja, welke:

Overige bijzonderheden:

Bijlage 3

Gegevens van mentor / docent t.b.v. dyslexieonderzoek

Naam leerling: _____ Datum: _____

Ingevuld door: _____ mentor / docent

Vak: _____

Bovengenoemde leerling komt (mogelijk) in aanmerking voor een dyslexieonderzoek, de hieronder gevraagde gegevens zijn daarvoor van belang. Antwoorden kunnen soms gecombineerd gelden. Waar mogelijk aanvullen met opmerkingen uit eigen observatie.

Woordenschat (begrip / gebruik): voldoende / onvoldoende

Woordkennis (specifiek v. vreemde talen): voldoende / onvoldoende

Leessnelheid: voldoende / nooit klaar / wisselend

Leesbegrip: voldoende / onvoldoende

Observaties lezen: (aanvinken en evt. toelichten)

- ☐ Wijst zichzelf bij (bijvoorbeeld met vinger)
- ☐ Beweegt met lippen bij stillezen en/of leest hoorbaar
- ☐

Voorlezen / luidop lezen: voldoende / traag / haperend / veel fouten / leest niet voor

Spelling: weinig fouten / opmerkelijke fouten* / veel fouten

**Voorbeelden, evt. in bijlage:*

Schrijftaken:

handschrift is netjes / slordig / onleesbaar

neemt informatie wel / niet correct over
(bijv. van bord)

werkt overzichtelijk / chaotisch

Observaties schriftelijke verwerking:

(aanvinken en evt. toelichten)

- ☐ Maakt fouten vanwege niet accuraat lezen
- ☐ Beantwoordt in onvolledige zinnen
- ☐ Onverzorgde lay-out
- ☐

Observaties omtrent concentratie:

goed / wisselend / zwak

Observaties omtrent motivatie:

goed / wisselend / zwak

Ingevuld formulier retour aan _____

Vragenlijst ouders/verzorgers dyslexieonderzoek

Samenwerkingsverband
Fryslân-Noard

De gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld

Gegevens van uw zoon/dochter

Voorna(a)m(en).....

Achternaam

Geboortedatum

Adres

Pc/woonplaats

Telefoon

1. Uw zoon/dochter is aangemeld voor een dyslexieonderzoek. Had u dit verwacht?

0 ja, omdat

.....

.....

.....

0 nee, omdat

.....

.....

.....

2. Zijn er familie- of gezinsleden die veel moeite hebben met lezen en/of spelling?

0 ja, namelijk (graag relatie tot uw
..... zoon/dochter aangeven)
.....
.....

0 nee.

3. Zijn er familie- of gezinsleden die dyslectisch zijn?

☐ ja, namelijk (graag relatie tot uw
.....zoon/dochter aangeven)
.....
.....

☐ nee.

4. Op welke basisschool heeft uw zoon/dochter gezeten?

Naam basisschool

Contactpersoon

Telefoonnummer

5. Vindt u het goed dat we met die school contact opnemen?

☐ ja

☐ nee

6. Aan het begin van groep 3 van de basisschool wordt begonnen met lezen en spelling. Waren er bij uw kind in de loop van groep 3 en 4 zaken die opvallend waren met lezen en spelling?

☐ ja, namelijk
.....
.....
.....

☐ nee.

7. Zijn er bijzonderheden te melden ten aanzien van lezen en spelling in de groepen 5 t/m 8?

☐ ja, namelijk
.....
.....
.....

☐ nee.

8. Zijn er bijzonderheden te melden ten aanzien van het leren van losse feiten zoals de tafels van vermenigvuldiging, het leren van namen van plaatsen en landen voor topografie, namenreeksen als de dagen van de week of de maanden van het jaar, of het leren van woordjes voor de vreemde talen? Het gaat dan met name om het automatiseren.

0 ja, namelijk
.....
.....
.....

0 nee.

9. Is er voor uw kind ooit op of buiten de school speciale aandacht/hulp geweest op het gebied van taal, lezen of spreken?

0 ja, namelijk

- o op school, voorvan.....tot.....
- o logopedie, voor.....vantot.....
- o fysiotherapie, voor.....vantot.....
- o anders:vantot.....

Indien ja. Graag een kopie van het verslag van de begeleiding meesturen.

0 nee

10. Vindt u dat uw zoon/dochter zich goed kan concentreren?

0 ja.

0 nee, namelijk: (aangeven in welke situatie uw zoon/dochter gemakkelijk afgeleid is):

.....
.....
.....
.....

11. Vindt u dat uw kind last van spanning heeft?

☐ ja, namelijk: (aangeven in welke situatie uw zoon/dochter gespannen is):

.....
.....
.....
.....

☐ nee.

12. Is er eerder een (psychologisch) onderzoek bij uw zoon/dochter afgenomen?

☐ ja, datum...-.....-.....

Reden:.....

.....

Graag kopie van verslag meesturen.

☐ nee.

Ruimte voor toelichting

datum:..... datum:.....

.....

handtekening leerling

.....

handtekening ouders/verzorgers

Bijlage 5

Signaleringslijst Dyslexie Voortgezet Onderwijs

Naam leerling: Geboortedatum:

Klas: Locatie:

Naam docent: Datum:

a. Problemen met automatiseren.

- ☐ moeite met de directe woordherkenning
- ☐ moeite met het onthouden van woordbeelden
- ☐ moeite met het onthouden van losse, op zichzelf staande gegevens
- ☐ moeite met begrippen en formules bij exacte vakken
- ☐ moeite bij informatieverwerving
- ☐ moeite met twee dingen tegelijk doen, zoals schrijven en luisteren

b. Moderne vreemde talen.

- ☐ moeilijk kunnen horen van verschillen tussen de klanken in woorden
- ☐ moeilijk woorden uiteen kunnen rafelen / klanken kunnen samenvoegen
- ☐ moeite hebben met de uitspraak
- ☐ slordig of onduidelijk articuleren

c. Verbale vaardigheden.

- ☐ moeite met het vinden van de juiste woorden
- ☐ moeite om zelf een verhaal onder woorden te brengen
- ☐ moeite met het mondeling formuleren